

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УКРАЇНІ

Юрченко М. М., Костова Н. І.

Статтю присвячено електронній комерції, яка являє собою середовище, у якому юридична або фізична особа, що знаходиться у будь-якій точці економічної системи, може легко контактувати з мінімальними витратами з будь-якою іншою юридичною або фізичною особою з метою сумісної роботи: торгівлі, обміну ідеями і «ноу-хау» або просто з метою отримання задоволення. На сучасному етапі електронна комерція посіла провідне місце серед перспективних напрямів нормотворчо-правової діяльності СОТ, можна виділити низку конкретних напрямів, а саме: зниження бар'єрів у торгівлі товарами інформаційної технології (комп'ютери, телекомунікаційне обладнання, наукові прилади, програмне забезпечення, мікропроцесори тощо); розроблення нових правових аспектів електронної торгівлі, включаючи такі важливі проблеми, як ідентифікація підпису під документами, захист конфіденційності, ідентичність інформації й документів, а також товарів і послуг, переданих електронним шляхом, захист авторських прав та суміжних прав; митне й податкове оподаткування товарів і послуг, які передаються електронним шляхом, насамперед через систему мережі Інтернет; електронна торгівля припускає передання інформації, продуктів або послуг для продажу, наприклад електронним шляхом (експортовані книги, програмне забезпечення тощо).

Багато видів послуг застосовуються і можуть бути надані електронним шляхом: медичні та консультаційні, резервування готелів, квитків та ін.; обслуговування електронним шляхом звичайної торгівлі товарами та послугами шляхом електронного передання всіх необхідних для зовнішньоторговельної операції документів. Проблематика міжнародної електронної комерції відіграє значну роль у системі основних пріоритетів провідних держав світу. Фактично електронна комерція в епоху інформаційного суспільства посіла місце ключового елемента у структурі нової економіки. На експертному та політичному рівнях активно розвивається діяльність, спрямована на розвиток електронної комерції, яка є потужним важелем економічного зростання, необхідною платформою для переходу національних економік на якісно новий щабель розвитку, що орієнтується переважно на наукоємні інформаційні технології. Норми наднаціонального права стосовно

електронної комерції не повинні суперечити нормам міжнародного права. У міжнародно-правовому регулюванні електронної комерції в Європейському Союзі основну роль відіграє міжнародне право.

Тобто типові закони повинні бути основою для національного законодавства у питаннях щодо електронної комерції. На відміну від законодавства багатьох країн (США та держав - членів ЄС), законодавство України містить незначну кількість норм, покликаних регулювати безпосередньо електронну комерцію.

Ключові слова: міжнародна електронна комерція, електронні технології, Інтернет-комунікації, електронний бізнес, електронні комунікації.

Yurchenko M. M., Kostova N. I. International-legal support of e-commerce in Ukraine

The article is devoted to e-commerce, which is an environment in which a legal entity or individual located at any point of the economic system can easily contact any other legal entity or individual with minimal costs for the purpose of working together: trading, exchanging ideas and know-how, or simply for the purpose of getting pleasure. At the present stage, e-commerce has taken a leading place among the promising areas of the WTO's rule-making and legal activities, a number of specific areas can be identified, namely: reducing barriers to trade in information technology goods, namely (computers, telecommunications equipment, scientific instruments, software, microprocessors, etc.); development of new legal aspects of electronic commerce, including such important issues as identification of signatures under documents, protection of confidentiality, identity of information and documents, as well as goods and services transmitted electronically, protection of copyrights and related rights. customs and tax taxation of goods and services that are transmitted electronically, primarily through the Internet; electronic commerce involves the transfer of information, products or services for sale, for example, electronically (exported books, software, etc.). Many types of services are used and can be provided electronically - medical and consulting services, hotel reservations, tickets, etc.; electronic servicing of ordinary trade in goods and services

by electronic transmission of all documents necessary for a foreign trade transaction. The problems of international e-commerce play a significant role in the system of the main priorities of the leading countries of the world. In fact, e-commerce in the era of the information society has taken the place of a key element in the structure of the new economy. At the expert and political levels, activities aimed at the development of e-commerce are actively developing, which is a powerful lever of economic growth, a necessary platform for the transition of national economies to a qualitatively new stage of development, focuses mainly on knowledge-intensive information technologies. The norms of supranational law regarding e-commerce should not contradict the norms of international law. International law plays a major role in the international legal regulation of e-commerce in the European Union. That is, guided by these factors, that typical laws should be the basis for national legislation in matters of e-commerce. Unlike the legislation of many countries (USA and EU countries), the legislation of Ukraine contains a small number of norms designed to regulate e-commerce directly.

Key words: *international electronic commerce, electronic technologies, Internet communications, electronic business, electronic communications.*

Постановка проблеми та її актуальність.

Для кожного виду бізнесу сьогодні найважливішими завданнями є своєчасне інформування цільової аудиторії та можливість максимально швидко реалізувати продукт (товар чи послугу), саме тому такого поширення набула система електронної комерції (e-commerce), адже такий підхід дає змогу одночасно виконувати ці та інші завдання, здійснювати контроль за реалізацією маркетингових завдань і зробити купівлю-продаж максимально ефективною. Засобом реалізації та втілення засад електронної торгівлі є всесвітня мережа Інтернет, котра дає можливість заощадити велику кількість часу і коштів на проведенні взаєморозрахунків. Зручною є система e-commerce і під час корпоративних закупівель, адже жодна інша модель бізнесу так не наголошує на необхідності тісної інтеграції між виробниками, постачальниками та дистриб'юторами, у процесі якої встановлюється ринкова ціна. Збільшення швидкості проходження цього ланцюжка за допомогою можливостей, які відкриває Інтернет, значно підвищує ефективність. Тож зручність використання системи електронної комерції зумовлює її беззаперечну актуальність та популярність, а отже, і значний науковий інтерес до неї. Ці типові стандарти визначали бізнестранзакції і документи, а саме: замовлення, накладні, митні декларації,

які мають бути оброблені та передані через цифрові мережі Інтернету [1, с. 24].

Зараз у мережі Інтернет дуже часто продають, купують, міняють, інвестують, позичають, ведуть переговори з клієнтами, бронюють квитки та готелі, грають на біржі ринку та в казино, рекламують, відкривають рахунки і роблять усе, як у матеріалізованому діловому середовищі.

Електронна комерція дуже часто використовує електронні засоби зв'язку, вона стала називатися «електронною», під якою зазвичай розуміють використання комп'ютерних мереж для сприяння транзакціям, що включають виробництво, дистрибуцію, продаж і доставку товарів та послуг на ринку збуту.

Загалом ЮНСІТРАЛ нині до електронної комерції відносять такі форми господарської діяльності [2]: електронний обмін інформацією (Electronic Data Interchange, EDI); електронний рух капіталу (Electronic Funds Transfer, EFT); електронну торгівлю (e-trade); електронні гроші (e-cash); електронний маркетинг (e-marketing); електронний банкінг (e-banking); електронні страхові послуги (e-insurance).

Діяльність у сфері створення правових, адміністративних та організаційних правил електронної комерції та електронного документообігу здійснюється багатьма міжнародними компаніями та регіональними організаціями. Центрами такої діяльності стали Світова організація торгівлі (СОТ), ЮНСІТРАЛ, Комісія ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Всесвітня митна організація (ВМО), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Європейський Союз, Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) та ін.

На сучасному етапі електронна комерція посіла провідне місце серед перспективних напрямів нормотворчо-правової діяльності СОТ, можна виділити низку конкретних напрямів, а саме: зниження бар'єрів у торгівлі товарами інформаційної технології (комп'ютери, телекомунікаційне обладнання, наукові прилади, програмне забезпечення, мікропроцесори тощо); розроблення нових правових аспектів електронної торгівлі, включаючи такі важливі проблеми, як ідентифікація підпису під документами, захист конфіденційності, ідентичність інформації й документів, а також товарів і послуг, переданих електронним шляхом, захист авторських прав та суміжних прав; митне й податкове оподаткування товарів і послуг, які передаються електронним шляхом, насамперед, через систему мережі Інтернет [3]; електронна торгівля припускає передання інформації, про-

дуктів або послуг для продажу, наприклад електронним шляхом (експортовані книги, програмне забезпечення тощо).

Багато видів послуг застосовуються і можуть бути надані електронним шляхом: медичні та консультаційні, резервування готелів, квитків та ін.; обслуговування електронним шляхом звичайної торгівлі товарами та послугами шляхом електронного передання всіх необхідних для зовнішньоторговельної операції документів [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одне з найважливіших завдань сучасної електронної комерції - це заміна традиційного механізму торгівлі між підприємствами. Саме вплив явища електронної комерції на світове застосування, що спричинило його трансформацію, та виникнення новітніх засобів взаємодії між учасниками ринку буде розглянуто у статті.

Правовий аспект використання Інтернет-технологій в Україні вивчали П. Біленчук, В. Гаєнко, Л. Борисова та М. Козир. Правові засади та заходи вдосконалення електронної комерції досліджували В. Брижко, М. Швець, А. Новицький та В. Цимбалюк. Проблеми та перспективи розвитку міжнародної електронної торгівлі в Україні розглядав М. Возний. Інтернет-торгівлі в Україні присвячено працю Т. Дубовик. Можливості використання електронної комерції стали предметом дослідження А. Саммер, Інтернет-технологій - Л. Фріда та М. Лінднера.

Мета дослідження - регулювання міжнародної електронної комерції на сучасному етапі, аналіз теоретичних засад та головних напрямів становлення і розвитку системи міжнародно-правового забезпечення електронної комерції в Україні.

Виклад основного матеріалу. Для кожного з нас, чи то для окремої людини, чи для підприємства, Інтернет перетворився на невід'ємний інститут соціуму та бізнес-середовища. Саме ця індустрія нині перебуває на стадії стрімкого зростання, яке збережеться у найближчі десятиліття. Абсолютна більшість компаній світу визнає великий комерційний потенціал засобів електронної комерції та можливість переведення свого бізнесу на якісно новий рівень. Найбільш очевидною є можливість Інтернету, якою, власне, і скористалися багато компаній, - розповсюдження інформації про свою продукцію та запрошення до співпраці. Цей підхід до роботи з клієнтами не лише розширює такі традиційні способи, як друкована та телевізійна реклама, а й забезпечує двостороннє спілкування. Із метою розвитку Типового закону «Про електронну торгівлю» в рамках

ГА ООН у 2005 р. підписано міжнародну Конвенцію «Про використання електронних повідомлень у міжнародних угодах», основним завданням якої є вироблення єдиних і обов'язкових правил встановлення порядку укладення електронних угод та їх виконання [5].

У березні 1998 р. Секретаріатом СОТ опубліковано доповідь «Електронна торгівля й роль СОТ», що була першою спробою СОТ розроблення підходів до регулювання сфери міжнародної електронної комерції. У 1998 р. США висунули пропозицію у СОТ укласти угоду між країнами-членами на введення постійного мораторію щодо мита на доставку товарів та послуг в електронному вигляді [6].

Однострійної підтримки США щодо цієї пропозиції не отримали, але учасниками зустрічі «великої сімки» на Другій конференції міністрів СОТ у травні 1998 р. у Женеві прийнято Декларацію про глобальну електронну комерцію (Declaration on Global Electronic Commerce), у якій підтверджено попередню практику безмитного статусу імпорту програмного та апаратного забезпечення, необхідних для розвитку електронної торгівлі з подовженням терміну на один рік за умови автоматичного перегляду і розширення номенклатури в майбутньому.

Декларація також доручила Генеральній раді СОТ розробити робочу програму для розгляду всіх торговельних питань із глобальної електронної торгівлі [7].

Підвищення популярності поняття «електронна комерція» сталося внаслідок його постійного ототожнення з терміном «електронний бізнес». Проте з часом науковці почали відокремлювати електронну комерцію від електронного бізнесу.

Дослідивши визначення понять «електронний бізнес» і «електронна комерція», можемо стверджувати, що у науковців немає єдиного підходу як до трактування цих понять, так і до їх відношення одне до одного.

Логічно окремо визначити кожне з понять. Так, спеціалісти компанії IBM дали таке визначення: «Електронний бізнес - це перетворення основних бізнес-процесів за допомогою Інтернет-технологій».

Енциклопедія Інтернет-бізнесу дотримується трактовки, що «електронний бізнес являє собою будь-яку ділову активність, що використовує глобальні інформаційні мережі для перетворення внутрішніх та зовнішніх зв'язків з метою отримання прибутку».

Компанії, які впроваджують інструменти електронного бізнесу у свою діяльність, отри-

мують низку конкурентних переваг за рахунок зменшення витрат часу і коштів на пошук, збір і обробку інформації.

Перед ними відкриваються нові ринки і сфери діяльності, спрощується налагодження збуту та логістики, стають доступними високоефективні методи залучення нових та підвищується рівень обслуговування наявних клієнтів із можливістю їх підтримки.

Окрім того, необхідно розуміти, що поняття «електронна комерція» і «електронна торгівля» не є ідентичними. Електронна комерція є більш широкою сферою діяльності і включає у себе електронну торгівлю.

Електронна комерція розуміється у кількох значеннях: вузькому (розглядається як комерційна діяльність лише Інтернет-провайдерів і виробників інформаційних технологій), звуженому (ототожнюється з електронною торгівлею, коли мається на увазі здійснення купівлі продажу фізичних, цифрових товарів, послуг, купонів і квитків за допомогою Інтернету) та широкому (усі можливі способи використання інформаційно-цифрового простору і технологій для розподілу ділової інформації, вибудовування відносин між суб'єктами ринку та здійснення господарської діяльності).

Отже, можна сказати, що електронна комерція є складовою частиною електронного бізнесу, найбільш розвиненою, утіленою у життя його сферою. А Інтернет-торгівля є напрямом електронної комерції, її розумінням у самому вузькому значенні, яка створює принципово нові можливості та орієнтована на торгівлю з використанням інформаційних технологій та мережі Інтернет. На думку авторів, електронна комерція - це специфічна частина електронного бізнесу, яка включає у себе суспільні відносини стосовно купівлі-продажу товарів, послуг та інформації через Інтернет із використанням усіх інструментів, які доступні в мережі (Інтернет-реклама, проведення платежів, замовлень, організація доставки та ін.).

Електронна комерція на сучасному етапі посіла провідне місце серед перспективних напрямів нормотворчо-правової діяльності СОТ, серед яких можна виділити низку конкретних заходів, а саме: зниження бар'єрів у торгівлі товарами інформаційної технології (комп'ютери, телекомунікаційне обладнання, наукові прилади, програмне забезпечення, мікропроцесори тощо); розроблення нових правових аспектів електронної торгівлі, включаючи такі важливі проблеми, як ідентифікація підпису під документами, захист конфіденційності,

ідентичність інформації й документів, а також товарів і послуг, переданих електронним шляхом, захист авторських прав та ін.; митне й податкове оподаткування товарів і послуг, які передаються електронним шляхом, насамперед через систему Інтернет [8]; електронна торгівля припускає передавання інформації, продуктів або послуг для продажу, наприклад електронним шляхом (експортовані книги, звуко- і відеозаписи, програмне забезпечення тощо).

Багато видів послуг можуть бути надані електронним шляхом: медичні та консультаційні, резервування готелів, квитків та ін.; обслуговування електронним шляхом звичайної торгівлі товарами та послугами шляхом електронного передавання всіх необхідних для зовнішньоторгівельної операції документів й іншої інформації.

На шляху розвитку електронної комерції в Україні постає ціла низка перешкод: шахрайські трансакції, які здійснюються за допомогою викрадених реквізитів карток; магазини, що безвісти зникають із ринку після успішно виконаних афер; фіктивні магазини, призначені для збору інформації про картки клієнтів; психологічний чинник тощо.

Найбільш небезпечним, звичайно, є шахрайство. За допомогою мережі Інтернет здійснюється більше тридцяти видів шахрайських дій. З огляду на це, важко переоцінити важливість прийняття Закону України «Про електронну комерцію» у 2015 р., який визначає організаційно-правові засади діяльності у сфері електронної комерції в Україні, встановлює порядок учинення електронних правочинів із застосуванням інформаційно-телекомунікаційних систем та визначає права й обов'язки учасників відносин у сфері електронної комерції, описує порядок укладання угод у цій сфері [9].

До основних напрямів стимулювання розвитку вітчизняного ринку електронної комерції варто віднести: узгодження правових норм укладення угод в електронному вигляді; забезпечення державного сприяння розвитку електронної комерції для усунення перешкод здійснення електронних операцій, недопущення будь-яких форм дискримінації, надання учасникам рівних прав на судовий захист; поширення інформації та здобуття знань суб'єктами господарювання про можливості електронної комерції та переваги для бізнесу під час їх упровадження; розбудову інфраструктури ринку електронної комерції.

Загалом для України ключовими перевагами від запровадження зазначених заходів повинні стати такі.

По-перше, інституційна гармонізація діяльності електронної комерції на вітчизняному та європейському ринках. У ЄС діяльність з електронної комерції регулюється Директивою 2000/31/ЄС.

Товари та послуги, придбані за посередництвом електронної комерції, прирівняні до послуг, до яких згідно з Директивою належать: інформаційні сервіси (наприклад, Інтернет-газети); онлайн-продаж продуктів і послуг (книги, одяг, фінансові, туристичні послуги); професійні послуги (лікарі, юристи, ріелтори); розважальні послуги й основні посередницькі послуги (доступ в Інтернет, передання та хостинг інформації); Інтернет-реклама та спонсорство.

Права та рівень захисту онлайн-споживачів згідно з наведеним документом не поступаються традиційному «офлайновому» способу, а вимоги до якості товарів і послуг також жорсткі, як і у звичайних магазинах (наприклад, слід указувати ціну з податками та витратами на доставку).

По-друге, сприяння розвитку вітчизняного ринку електронної комерції та збільшення потенційних ринків збуту завдяки залученню мешканців країн ЄС. Суб'єктами електронної торгівлі є домогосподарства, підприємства (бізнес), державний сектор.

По-третє, стимулювання розвитку інфраструктури електронної торгівлі. Завдяки гармонізації законодавчого поля в Україні можуть з'явитися такі легальні міжнародні платіжні системи, як PayPal, європейські оператори логістики, системи захисту інформації. Це наблизить українських виробників та е-посередників до європейських споживачів.

А з упровадженням повноцінного 4G-зв'язку передбачається суттєве збільшення доступу до системи надання електронних послуг. Слід очікувати також на гармонізацію статистичного супроводу діяльності електронної комерції в Україні та ЄС, налагодження моніторингу діяльності у цій сфері.

Висновки. Безумовно є актуальність реалізації бізнес-проектів засобами електронної комерції, адже такий підхід дає змогу оптимізувати процеси управління та контролю, отримавши при цьому надзвичайний економічний ефект. Проте існують певні чинники, що стримують розвиток е-торгівлі або до певної міри його ускладнюють: глобалізація - проблеми, пов'язані з мовним та культурним розмаїттям світової спільноти користувачів електронних мереж; договірно-правові та фінансові проблеми - ускладнення, пов'язані

з укладанням угод через Інтернет, що виникають під час визначення часу, місця, юридичного статусу такої угоди, а також особливостей оподаткування; права інтелектуальної власності - товари, які поширюються електронними засобами, можуть бути легко скопійовані. Проблематика міжнародної електронної комерції відіграє значну роль у системі основних пріоритетів провідних держав світу.

Фактично електронна комерція в епоху інформаційного суспільства посіла місце ключового елемента в структурі нової економіки.

На експертному та політичному рівнях активно розвивається діяльність, спрямована на розвиток електронної комерції, яка є потужним важелем економічного зростання, необхідною платформою для переходу національних економік на якісно новий щабель розвитку, що орієнтується переважно на наукоємні інформаційні технології.

Норми наднаціонального права стосовно електронної комерції не повинні суперечити нормам міжнародного права.

У міжнародно-правовому регулюванні електронної комерції в Європейському Союзі основну роль відіграє міжнародне право.

Тобто, керуючись цими факторами, дійдемо висновку, що типові закони повинні бути основою для національного законодавства у питаннях щодо електронної комерції.

На відміну від законодавства багатьох країн (США та держав - членів ЄС) законодавство України містить незначну кількість норм, покликаних регулювати безпосередньо електронну комерцію.

Хоча такий підхід має позитивні наслідки (нижчий рівень зарегульованості та вищий рівень свободи підприємництва, технологічно-нейтральний режим регулювання тощо), відсутність спеціальних норм дедалі дається взнаки. Загальні норми, якими регулюється здійснення підприємницької діяльності (норми Цивільного та Господарського кодексів, Закону України «Про захист прав споживачів» тощо), усе частіше виявляються нездатними адекватно регулювати суспільні відносини, що виникають під час ведення електронної комерції, та гальмують її розвиток в Україні.

Література

1. Брижко В., Швець М., Новицький А., Цимбалюк В. Електронна комерція: правові засади та заходи удосконалення. Київ : НДЦПІ АПРН України, 2008. 149 с.

2. UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce with Guide to Enactment 1996 with additional article 5 bis as adopted in 1998. *United Nations publication*. URL: https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/electcom/05-89450_Ebook.pdf.

3. UNCITRAL Model Law on Electronic Signatures with Guide to Enactment 2001. *United Nations publication*. URL: <https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/electcom/ml-elecsig-e.pdf>.

4. WTO releases new statistical profiles on global value chains. *World Trade Organisation*. 2016. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/miwi_e/miwi_e.htm.

5. United Nations Convention on the Use of Electronic Communications in International Contracts. *United Nations publication*. 2007. URL: <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/>.

6. Uniform Electronic Transactions Act. Annual conference meeting in its one-hundred-and-eighth year in Denver, Colorado July 23-30, 1999. URL: http://www.uniformlaws.org/shared/docs/electronic%20transactions/ueta_final_99.pdf.

7. The Geneva Ministerial Declaration on global electronic commerce. *World Trade Organisation*. 1998.

URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/ecom_e/mindec1_e.htm.

8. UNCITRAL Model Law on Electronic Signatures with Guide to Enactment 2001. *United Nations publication*. URL: <https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/electcom/ml-elecsig-e.pdf>.

9. Про електронну комерцію : Закон України № 675-VIII від 3 вересня 2015 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/675-19>.

Юрченко М. М.,
кандидат політичних наук, доцент,
завідувач кафедри конституційного
та міжнародного права
Одеського державного університету
внутрішніх справ

Костова Н. І.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного
та міжнародного права
Одеського державного університету
внутрішніх справ